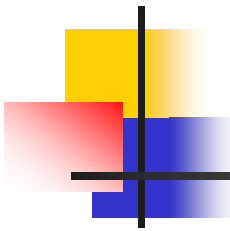

KAY 361 Türk İdare Tarihi

Ders 8: 4 Aralık 2006

Konu: Osmanlı Devleti'nde Maliye,
İlmiyye ve Ordu

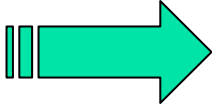
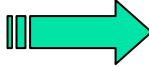
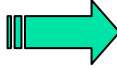
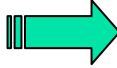
Okuma: Ortaylı, 1979, sf. 158-182.

Osmanlı Yönetim Örgütü

- Merkez ve Eyalet Örgütleri
- Merkez Örgütü
 1. Padişah ve Saray
 2. Divan-ı Hümayun ve bağlı bürolar
 3. Vezir- Azam ve Bab-ı Ali
 4. Bab-ı Fetva ve İlmiyye Örgütü
 5. Defterdarlık ve Maliye Örgütü
 6. Kapıkulu Ocakları ve Donanma

Maliye Örgütü

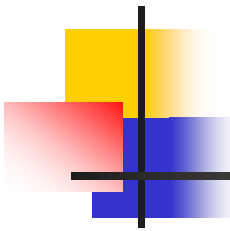
- Bizans, Abbasi, İran ve İlhanlı etkisi
 - İlhanlılar'da da maliyeyi yöneten kişinin adı da “defterdar”
- Yıldırım Bayezid öncesi örgütlenme iyi bilinmiyor
- Sınırlar genişledikçe hem defterdar, hem de eyaletlerde onlar adına iş görenlerin ve büroların sayısı arttı
 - Rumeli Defterdarı II. Bayezid Devri'nden itibaren
 - Anadolu Defterdarı 16. Asır Fetihleri Sonrasında
 - Arab-Acem Defterdarı 16. Asır Sonu- 18. Asır Arası
 - Tuna Yalılar Defterdarı
- Divan-ı Hümayun'da Baş Defterdar maliye temsilcisi

Beş çuhader

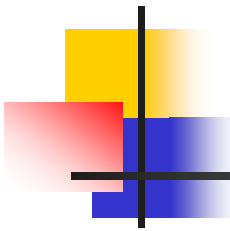
Defterdar
Defter emini
Nisancı

Darphane emini

Maliye Örgütü

- Başdefterdar hazine işlerini padişah adına yürütür
- Hazine çeşitleri
 - Maliye Hazinesi (Bey'tülmal, Hazine-i Hümayun)
 - Defterdar bu hazineden sorumludur
 - İç Hazine/ İhtiyat Hazinesi (Enderun Hazinesi)
 - Savaş ve diğer öngörülmeven masraflar için
 - Darlıkta, savaş masrafları ve kapıkulu askerlerinin maaşı için, yerine konulmak üzere
 - Ceb-i Hümayun Hazinesi
 - Padişahın kişisel tahsisatı
 - Mısır Eyaleti'nin gelirinden

Defterdarlık

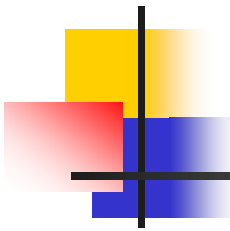
- Köken olarak ilmiyye sınıfındandır
 - Ama ilmiyye sınıfının imtiyazına ve güvencesine sahip değildir
 - Siyaseten katlolunabilir
- Görevleri
 - Bütçenin tespiti
 - Kendi gelir toplayıp harcayamaz
 - Padişaha devletin gelir-giderlerinin raporunun verilmesi
 - Tımar, gümrük gibi gelir kalemlerinin ihaleye çıkarılması konularında padişaha doğrudan arzda bulunabiliyor

Başdefterdarlığa Bağlı Görevli Memurlar

- Başbaki kulu
 - Vergileri düzenler (Bugünkü Vergiler Genel Müdürlüğü)
- Cizye Başbaki kulu
 - Hristiyanlardan alınan cizyeyi toplayan, bu vergi kaynağının ihalesini düzenleyen memur
- Veznedar
 - Sikke basımı ve rayicinin tespiti
 - Osmanlı para birimi “akça”: gümüş sikke
 - 16. Asır’da gümüş enflasyonu
 - Osmanlı Darbhanesi İstanbul’da
 - Başında Divan-ı Hümayun katiplerinden biri Darbhane Emini
- Defterdar Kethudası
 - Maliye defterlerinin tutulması
- Defter Tezkirecisi
 - Hazineye giren çıkan miktarı başdefterdara rapor eder
- 18. Asır ve sonrasında uzmanlaşma, büro ve memur sayısı, iltizama verilen gelir kaynağı arttı

OSMANLI AKÇESİ

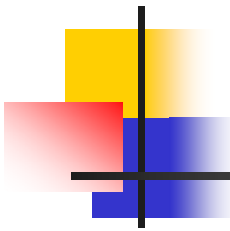

İltizam Usulü ve Maliye

- Neden vergiler ihale ile mültezimlere veriliyordu?
 - Merkezi örgütün güçsüzlüğü
 - Belirli bir gelir elde etmek istemesi
 - Avrupa krallıkları da gelir kaynaklarını sabit tutmak ve bütçe yapmak için iltizam sistemini kullanmıştır
 - Avrupa'da tarımsal ürün artışı, ticaret ve üretimde zenginleşme başladığı için iltizam sistemi halka yıkım getirmedir
 - 18. Asır'dan itibaren Avrupa'da merkezi devlet örgütleri güçlendi ve iltizam sisteminin yerini merkezi vergi örgütü aldı

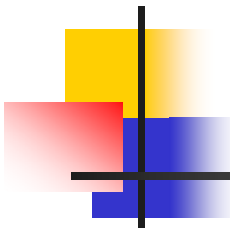
Osmanlı Mali Bakımdan Merkezi Bir Devlet Miydi?

- Osmanlı Maliye örgütü, geleneksel devlet sistemlerindeki gibi
 - Merkeziyetçi devlet niteliği ile bağdaşan bürokratik bir örgüt değil
- Eyaletlerde ve sancak gibi taşra birimlerinde tımar/mal defterdarları vardı
 - Görevleri devlet gelirlerini toplamak ve masrafları tespit etmektir
 - İltizam sisteminin yaygınlaşması ile yetkileri arttı
- Osmanlı'da bütçe değil bilanço vardır
 - Gelir kaynaklarına göre masrafları tespit edip idareye direktif veren değil, mali yıl sonunda hesabı kapatmaya dönük kayıtlar
 - Harcamalar düzenli değil
 - Yöneticiler geniş bir inisiyatifle, gelenekler ve önceki uygulamalara bakarak harcama yapıyor
- Bu cetvellerde sadece merkezi hükümetin gelir ve harcamaları vardı
 - Eyaletlerin harcamaları yoktur
 - Feodal sistem: Mali ve idari otonomi

Merkezin Taşradan Aldığı Gelirler

1. Ülkeye yayılmış padişah haslarının geliri
2. Doğrudan merkeze gönderilen şer'i vergiler
 - Cizye, ağnam resmi (koyun vergisi)
3. Tekalif-i divaniye
 - Olağanüstü durum vergisi
 - Toplanması giderek sıklaştı ve normaleşti
4. Vilayet kanunnamelerinde belirtilen hisseler

İlmiyye Teşkilatı

- Bu teşkilatın başlıca üç işlevi vardır:

1. Eğitim (Tedris)

- Medreselerde müderrisler
- Padişah hocaları (Hace-i Sultani)
 - Şehzadelikten beri padişahın yanında olduğu için büyük nüfuz sahibi olmuşlardır
 - Örnek: Fatih ve Molla Gürani

2. İfta (Fetva görevi)

- Müfti (Başkent müftisi= Şeyhülislam)
 - Özellikle Kanuni devrinden sonra önemi artmıştır
 - Eyalet müftileri

3. Yargı (Kaza) ve Yönetim Görevi

- Kazasker (Yargının Başı)
 - Askeri hakimlik olarak başlamıştır
- Rumeli ve Anadolu Kazaskeri
- Müderris ve kadılar kazaskere bağlıdır

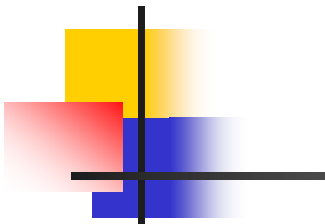
Baş muhbir

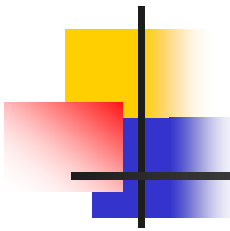
Mekke kadısı

Rumeli kazaskeri

Nakib-ül-öğra

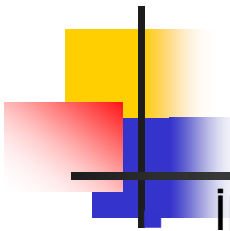
İstanbul kadısı

Fetva/ Şeyhülislam

- Şeyhülislam kaza ve sancak müftilerini tayin eder
- Yönetimde ve mahkemelerde şer'i konulardaki bir hukuk müşaviri gibi çalışır
- Fetva, müslümanların sorunlarının çözümüne yöneliktir
 - Genel hukuka (savaş ve barış ilanı, vezir idamı, vs.) ve özel hukuka dair sorulara yanıt
- Şeyhülislamın yardımcıları
 - Fetva emini: Onun adına fetva hazırlar
 - Kethuda: Siyasi, mali ve idari işleri yürütür
 - Telhisçi: Şeyhülislam ile hükümet arasındaki hukuki- dini meseleleri yürütür
 - Mektubçu: Yazışmaları yönetir
 - Kassam-ı umumi: Miras sorunları ile uğraşır

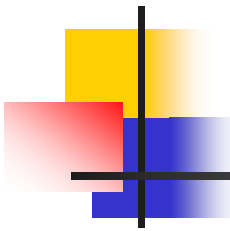
Kazaskerler

İlmiyye teşkilatının gerçek beyni ve yöneticileridir

- Hizmet süreleri sınırlıdır: 1 yıl için tayin edilirler
- Anadolu K. Rumeli'ne, Rumeli K. Şeyhülislamlığa adaydır
- Yavuz zamanında kısa bir süre için Arab-Acem kazaskerliği oluşturulmuştur
- İmparatorluğun zengin ailelerini oluşturmuşlardır
 - Miras intikali, müsadereeden muafiyet
 - Müderris ve kadı tayinlerinden “resm-i kısmet” adlı bir harç alırlar
- Kazaskerler:
 - Divan-ı Humayun'da,
 - Sadrazam konağında
 - Kendi konaklarında davalara, tayin ve azillere bakarlar
- Kazaskerin yardımcıları
 1. Tezkireci: Resmi yazışmalar
 2. Ruznamçeci: Tayin için gerekli sicil, sıra ve kayıt işleri
 3. Matlabçı: Sıra ve kıdem kayıtları
 4. Tatbikçi: Kazasker mühürlerini saklar
 5. Mektubçu: Yazışmalardan sorumlu
 6. Kethuda: Mali ve idari işlerden sorumlu

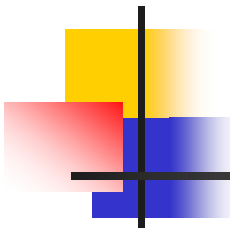

SOLDA YENİÇERİ AĞASI, SAĞDA KAZASKER

Tedris/ Müderrisler

- Tüm ilmiyye sınıfının yetiştiği medreselerde çalışırlar
- Medrese, ilk orta ve yüksek eğitimi içeren bir kurumdur
 - Büyük çoğunlukla vakıf olarak kurulmuşlardır
 - Başlangıştan en yükseğe altılı bir hiyerarşi vardır
 - Dini konular (hadis, fıkıh, kelam, tefsir)
 - Matematik, astronomi, temel bilimler ve tıp
 - Eğitim belli sürelerle değil, kişinin başarısına bağlıdır
- Öğrenciler öğrenimleri bitince müderrislik edebileceklerine dair bir diploma (icazetname) alır ve mülazım rütbesiyle ilmiyye silkine girerlerdi
 - Adını ilgili kazaskerin defterine kaydettirir, önce yazılı sonra da sözlü bir sınav sonucunda boşalan alt dereceden bir medreseye tayin edilirdi

Kadılık/ Kaza

- Rumeli ve Anadolu kazaskerliğine bağlı bir memuriyet
- Diğer yöneticilerden bağımsız, doğrudan merkeze bağlı
- Çeşitli alanlarda görevleri vardır
 - Yargı
 - Yargıçtır, Kasaba ve şehirlerde asayişin amiridir
 - Mülki idare
 - Padişah ferman ve beratlarını yürürlüğe girmeden kaydeder
 - Mali idare
 - Vergi toplanmasına nezaret ve yardım eder
 - Beledi alan
 - Fiyat ve kalite kontrolü, fiyat (narh) tespiti, esnaf loncalarının denetimi, vs.

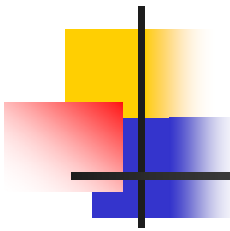

Kazasker

Kaptan paşa

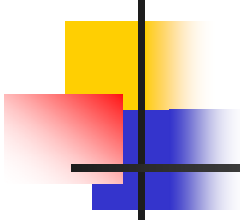
Çuhadar

Osmanlılarda resmî kıyafetler - ressam Brindesi serisi 3-

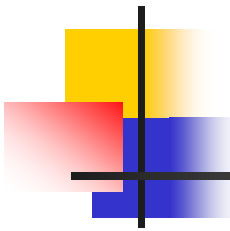
Kadılık/ Kaza

- Kadılar, idari birimler olan sancak ve kazalara tayin edilirdi
 - Kaza kadılığından yükselince sancak kadısı olunur
 - Kaza ve sancak kadılıklarının terfi edilecek çeşitli kademeleri vardır
 - En son kademe İstanbul kadılığı ve sonunda kazaskerliktir
- Görev süresi bir yerde 20 ayı geçemez
 - Terfi imkanlarının tıkanmaması için
 - Ahali ile yakınlık kurmaması için
 - Görev süresi dolunca İstanbul'a dönüp yeni tayin bekler
- Kadının konağı aynı zamanda mahkeme ve evrak deposudur
 - Ulaşamadığı nahiye merkezlerine kadı naibi atar
 - Naiplik zamanla iltizam ve yolsuzluk alanı oldu
- Kadıları Divan-ı Hümayun tarafından seçilip tayin edilen mehayit kadıları denetler.

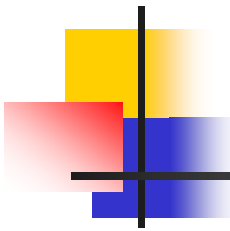
İlmiyye Sınıfı

- Medresede okumak bu sınıfa girmenin tek yoludur
 - Sadece Türk ve İslam kökenli kimseler girmiştir
- Ulema, ifta, tedris ve kaza mesleği, yani müftilik, müderrislik ve kadılık dalları arasında yan geçişler yapabiliyordu
 - Her görevin maaş ve rütbesine göre diğer sülklerde eşdeğeri vardı
- Terfi aynı zamanda yeniden tayin edilmek de demekti
- Görev süreleri sınırlıydı
 - Görev sürelerinin aksatılmaması ve tayinde hiyerarşik sıraya uymak gerekirdi
 - Yoksa kadrolarda tıkanma ve yeni mezunların iş bulamaması gibi sorunlar olurdu
- Uygulamada düzen çabucak bozulmuştur
 - Yüksek rütbeli ulemanın çocukları ve kayırdıkları kimseler çabuk ve haksız şekilde yükselmişlerdir
 - Kadrolarda tıkanıklık ve şişkinlik olmuştur
 - Medrese mezunları işsizlik yaşamıştır

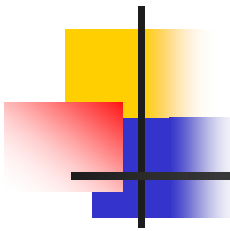
Ordu

- Başlangıçta Osmanlı ordusunun asıl kuvveti aşiret düzeninden gelen atlılardı
 - Ayrıca çiftçi halktan gönüllü olarak gelen yayalar vardı, bunlar Türk unsurdandı
- Ordu
 1. Eyalet Ordusu
 - Anadolu ve Rumeli tımarlı ordusu
 2. Kapıkulu askeri (Yeniçeriler)
 3. İmtiyazlı emirliklerden gelen yardımcı kuvvetler
- Osmanlı ordusu, Avrupa'daki ilk daimi düzenli orduydur
 - Kılıçlı kalkanlı atlılar değil, toplu ve tüfekli bir ordudur
- Zamanla önemli iktidar odaklarından biri olmuştur
 - İktidar mücadelelerinde araç olmuştur
 - Padişahları tahtından indirmiştir

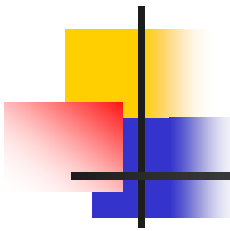
Devşirme Sistemi

- I. Bayezid Devrinden (14. Asır), 17. Asır sonuna kadar sürmüştür
 - Memluklardan alınan bir sistemdir
 - Orada harpte veya satın alınan esirler devşirme olurken Osmanlı'da daha sistematik bir seçim ve eğitim vardır
- Osmanlı'da
 - Harp esirleri
 - Para ile alınan esirler
 - Osmanlı'ya tabi ülkelerden rehin gönderilen çocuklar
 - Belli bölgelerden toplanan çocuklar, güvenilir kişilerden oluşan ve devşirme emini başkanlığındaki komisyonlar tarafından devşirilirdi

Devşirme Sistemi

- Aslen Hristiyanlar seçilirdi ama Bosna ve Arnavutluk'tan Müslüman çocuklar da alınırdı
- Kimler devşirilemez?
 - 8 yaşından küçük çocuklar (8-18 yaş arası uygun)
 - Zengin ailelerin, ayan ve eşrafın çocukları
 - Şehir uşakları, manastır öğrencileri ve bir zanaatle uğraşanlar
- 16. Asır'da yılda ortalama 3000 kişi
 - En zeki ve becerikliler Enderun'a
 - Kalanlar, dil, din ve kültür öğretimi için Anadolu ve Rumeli'deki yakın köylere
 - Sonra da Yeniçeri ocaklarına

Yeniçeriler

- Belirli bir yaştan önce evlenemezlerdi
- Terfiler liyakata göre
- 16. Asır sonlarından itibaren Anadolu ve Rumeli halkı, Türkler de devşirildi
- Görev yerleri
 - İstanbul'da padişaha yakın
 - İstanbul semt karakollarında polis olarak
 - İmparatorluğun çeşitli kale ve kentlerindeki garnizonlarda
 - İstanbul ve Edirne civarındaki padişah haslarında

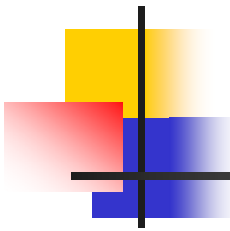

Kere kullukçu

Usta

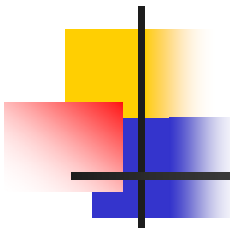
Kere kullukçu

Osmanlılarda resmi kıyafetler - ressam Brindesi serisi 13

Orduda Gerileme

- Gerilemenin nedenleri
 - Tımar sisteminin bozulması
 - Eyalet ordusu sayıca azaldı ve etkisizleşti
 - Sınırların savunulmasındaki güçlükler
 - Emperyalist paradoks
 - Maliyedeki darlık
 - Gümüşün değer kaybetmesi
 - Genişleyen kapıkulu ordusunun ulufelerinin ödenememesi
 - İsyanlar
 - Askeri açıdan teknolojik üstünlüğün kaybedilmesi
- 1826'da yeniçeri ordusu ortadan kaldırıldı

Osmanlı Denizciliği

- Kanuni devrinden sonra Akdeniz'de kuvvetli bir donanma oluşturulmuştur
 - Açık deniz donanması ve ince donanma (Tuna ve Fırat üzerinde)
 - Özellikle Cezayir ve Tunus kaynaklı korsanlık faaliyetleri ile desteklenmiştir
 - Teknik gelişiminde Akdeniz'in denizci milletlerinden yararlanmıştır
 - 16. Asır boyunca Doğu Akdeniz'de deniz üstünlüğü sağlanmıştır
- En büyük amir: Kapdan-ı Derya
 - Çoğunlukla vezir rütbesindedir, divana katılır
 - 12 Adalar ve Kıbrıs 11 Sancak şeklinde ona bağlıdır
- 1571 İnebahtı yenilgisi ile donanma rekabet gücünü kaybetmiştir
- 19. Asır'da, özellikle Abdülaziz döneminde, donanmanın ıslahatı başlıca dış borçlanma sebeplerinden biri olmuştur